

BEKLÆDNINGSI
MØDE MED GLOBALISERINGEN

BEKLÆDNINGSIKDUSTRIEK MØDE MED GLOBALISERINGEN

Brancheorganisationer og individuelle
virksomheder under pres, perioden 1960-2000

KRISTOFFER JENSEN

© Forfatteren og Syddansk Universitetsforlag 2013

University of Southern Denmark Studies in History and Social Sciences vol. 448

Sat og trykt af Specialtrykkeriet Viborg a-s

ISBN 978 87 7674 686 5

ISSN 1602-5962

Beklædningsindustriens møde med globaliseringen

er trykt med støtte fra

Den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse

Kulturstyrelsen

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge overenskomst med Copy-Dan

Syddansk Universitetsforlag

Campusvej 55

5230 Odense M

Tlf. 6615 7999

Fax. 6615 8126

www.universitypress.dk

Hovedparten af bogens fotografier stammer fra arkivet på Brandtex, Nordlundvej 1 i Brande, som takkes for at have givet forfatteren lov til at anvende dem til denne bog. Enkelte fotografier kan være omfattet af personlig ophavsret, men forfatteren har ikke i alle tilfælde kunnet finde frem til ophavsmanden. Såfremt udgivelsen har krænket ophavsretten, er det sket ufrivilligt og utilsigtet. Retmæssige krav i denne forbindelse vil selvfølgelig blive honoreret, som havde tilladelsen været indhentet i forvejen. Fotografiet på forsiden er et reklamefoto fra Brandtex ca. 1970.

Indholdsfortegnelse

Forord	7
Indledning	11
Bogens formål	11
Teoretisk ramme	14
Del 1: Dansk beklædningsindustri	27
Karakteristik af en branche	27
Beklædningsindustriens globale og nationale institutionelle rammer	32
Brancheorganisationernes forsøg på at påvirke de institutionelle rammer	43
Brancheorganisationernes arbejde rettet mod medlemsvirksomhederne	54
Beklædningsindustriens eksportsucces og delvise tab af sit hjemmemarked	65
Beklædningsindustri og detailhandel	69
Tøjets værdikæde og fremvæksten af internationale produktionsnetværk	74
Sammenfatning af første del	83
Del 2: Beklædningsindustri i Sverige – en sammenligning	87
Introduktion	87
Skiftende svenske regeringers politik på tekstilområdet	89
Svensk beklædningseksport og detailhandelsstruktur	98
Branchens syn på handelsbegrænsninger og subsidier	101
Sammenfatning af anden del	110

Del 3: Tre beklædningsvirksomheder	115
Tage Vanggaards Kjølefabrik i Aarhus	115
Brandtex, bukseproducenten fra Brande	131
Lindon fra Ikast	156
Sammenstilling af de tre virksomheder og sammenfatning af tredje del	178
Konklusioner	185
Litteratur og kildegrundlag	191

Forord

De danske industrivirksomheder nåede kun i en meget kort periode, i virkeligheden kun fra slutningen af 1950'erne til starten af 1970'erne, i den offentlige mening at stå som de afgørende for Danmarks samlede økonomiske udvikling. Indtil omkring 1960 blev landbruget set som den mest centrale sektor, og efter oliekrisen i starten af 1970'erne blev industrien igen tildelt en sekundær rolle, idet vurderingen hurtigt blev, at krisen pegede i retning af et postindustrielt samfund, båret af serviceerhvervene.¹

Jeg forsvarede en ph.d.-afhandling ved Institut for Historie, Kultur og Samfundsbeskrivelse, Syddansk Universitet, i forsommeren 2011, og denne bog er en omarbejdet version af min afhandling. Det drivende spørgsmål for mig i forbindelse med arbejdet med afhandlingen var, hvordan danske industrivirksomheder håndterede mødet med globaliseringen. Hvilket pres udsatte globaliseringen den enkelte virksomhed for, og er det en rigtig tolkning, at Danmark som en konsekvens af globaliseringen er blevet et postindustrielt samfund?

I forbindelse med mit indledende forsøg på at kortlægge udviklingen i den industrielle sektor statistisk, faldt jeg over beklædningsindustrien. Beklædningsindustrien er den industrielle branche, som har oplevet den største beskæftigelsesmæssige reduktion siden 1960'erne. I dag beskæftiges der stort set ikke syersker i industrien i Danmark. Samtidig viser statistikken, at værdien af den danske tøjkseport nu er større end nogensinde, fordi tøj designet i Danmark og produceret i udlandet reeksporteres med stor succes af danske modevirksomheder. Udviklingen i den danske modebranche synes således særligt velegnet til at studere forandringen i retning af et postindustrielt samfund og dermed også til at stille spørgsmålstegn ved, om udviklingen reelt er udtryk for afindustrialisering.

Denne bog er historieskrivning skrevet med teoretisk inspiration fra samfundsvidenskaberne. Det er sket ud fra en overbevisning om, at tværfaglig befrugtning kan berige begge discipliner. Der er derfor også mit håb, at denne og andre historiske undersøgelser kan supplere de samfundsvidenskabelige forskeres resultater, idet også flere centrale forskere på dette felt har peget på nødvendigheden af at arbejde med en historisk dimension.²

---

1 Schröter (2005).

2 Se f.eks. Porter (1998a), s. 107, Pettigrew (1987), s. 654f og Selznick (1984), s. 141.

Min farfar, Rasmus Jensen, var driftsleder på Tage Vanggaards Kjølefabrik, som er den ene af de tre individuelle virksomheder, som denne bog handler om. Min barndoms besøg på kjølefabrikken i selskab med min farfar gjorde stort indtryk, og denne bog er tilegnet Rasmus Jensen.

Min farfar lagde grunden til min interesse for industri, mens interessen for forskning først for alvor kom efter mødet med professor Per Boje, Syddansk Universitet, mange år senere. Samarbejdet med Per Boje er årsagen til, at jeg har haft lysten til at skrive denne bog. Lyst er ikke tilstrækkeligt, og bogen er kun blevet en realitet, fordi virksomheder og organisationer velvilligt har stillet arkivmateriale til rådighed, og fordi Leif og Niels Hede-Nielsen, Familien Hede Nielsens Fond, Danmarks Industrimuseum og Syddansk Universitet har ydet økonomisk støtte til forskningsarbejdet. Kulturstyrelsen og den Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse har støttet trykningen af bogen.

*Brandtex reklamefoto anno 1974.
Brandtex.*

Indledning

BOGENS FORMÅL

Danmark har en lang tradition som industrination, selvom vi, som historikeren Thorkild Kjærgaard har gjort opmærksom på, har haft tendens til at glemme det.³ Landbrugssektorens meritter er længe blevet vurderet højere både af lægmænd og faghistorikere. Også i nyere almene historiske værker tildeles den industrielle sektor ofte først fra slutningen af 1950'erne sin egen dynamik.⁴ Men selv den centrale stilling, industrien i den almindelige tolkning tilkæmpede sig som samfundsberende i slutningen af 1950'erne og 1960'erne, varede kun kort.⁵ Oliekrisen i vinteren 1973/74 i kombination med international integration symboliseret ved den samtidige optagelse i EF er blevet set som et vendepunkt, hvorefter den fortsatte økonomiske vækst i Danmark ikke længere primært blev skabt af industrivirk-somhederne, men derimod i stedet af servicesektoren, hvorfor historikeren Knud J.V. Jespersen også kalder sit afsnit om denne periode "Velfærds- og servicesamfundet".

I det historiske fagmiljø har der længe pågået en debat om det rimelige i først at ville tildele den industrielle sektor selvstændig dynamik i efterkrigstiden. Der har været mindre debat om den lave vurdering af industriens betydning for perioden efter 1972. Et tegn på det kan man også finde i, at de historiske værker, som fokuserer alene på industriens udvikling, ofte ikke berører udviklingen efter starten af 1970'erne. Et eksempel på det er otte-bindsværket *Dansk industri efter 1870*, hvoraf sidste bind udkom i 2008.

I dag hersker der lidt forskellige holdninger til, om vi bedst karakteriserer Danmark med overskriften servicesamfund, videnssamfund, velfærdssamfund e. lign. Bag uenigheden om den rigtige overskrift gemmer sig imidlertid oftest en dybereliggende enighed om, at Danmark ikke længere er et industrisamfund. Spørgsmålet er dog, om det er korrekt. Når Danmark karakteriseres som servicesamfund bygger det på talserier fra Danmarks Statistik, hvoraf det fremgår, at beskæftigelsen i den danske industri er blevet kraftigt reduceret siden starten af

---

3 Kjærgaard (2000).

4 Se f.eks. Jespersen (2007).

5 Jespersen (2007), s. 237.

1970'erne. Grundlaget for disse opgørelser kan dog problematiseres. Danmarks Statistik opererer med en skarp opdeling mellem fremstillingserhverv og serviceerhverv og mellem beskæftigelse i Danmark og beskæftigelse i udlandet. Et af de karakteristiske træk ved udviklingen siden 1960'erne har imidlertid netop været, at disse skarpe skel i virkelighedens verden er blevet nedbrudt, efterhånden som internationale produktionsnetværk er vokset frem.⁶ Udviklingen har fundet sted i alle industrielle brancher, men med forskellig takt og styrke. Beklædningsindustrien synes særligt velegnet til at illustrere udviklingen. Her er industriproduktion i statistisk forstand stort set forsvundet fra Danmark, mens nye danske virksomheder rubriceret i servicesektoren har haft stor succes.

I dag står modebranchen som eksempel på, at Danmark i første omgang gik succesfuldt ud af mødet med globaliseringen. Længe var der dog bekymring for, hvor afviklingen af beklædningsindustriens arbejdspladser skulle lede os hen. Bekymringen blev delt i de andre vestlige økonomier, hvor en tilsvarende udvikling fandt sted. Den fælles bekymring førte til politiske initiativer, som på tøjområdet skulle forsinke periodens generelle frihandelsbestræbelser. Disse internationale bestræbelser i kombination med en vis national særbehandling havde til hensigt at begrænse reduktionen af beskæftigelsen i beklædningsindustrien. Spørgsmålet er, om disse konkurrencebegrænsende initiativer var hensigtsmæssige? Måske forsinkede de afindustrialiseringen af tekstil- og beklædningssektoren, men forhindrede samtidig omstilling til en ny virkelighed? En sammenligning med Sverige, hvor man gik længere i subsidierende retning for at opretholde national produktion, skal kvalificere diskussionen.

Både i Danmark og Sverige var de tekstile brancheorganisationer fuldt bevidste om de institutionelle rammers betydning for de fortsatte muligheder for at opretholde en national tekstil- og beklædningsproduktion. Derfor forsøgte man gennem aktiv lobby-indsats at påvirke politikere og myndigheder til at udvikle rammerne i den retning, man vurderede var hensigtsmæssig. Samtidig rådgav man sine medlemmer om, hvordan det var klogt at agere strategisk på branchens udfordringer. I dag kan vi med et længere tidsperspektiv vurdere brancheorganisationernes arbejde og diskutere deres politiske linie.

Beklædningsindustrien har gennemlevet en drastisk forandring siden 1960'erne. Store forandringer medfører normalt store diskussioner, idet gamle magtbaser bliver truet. Nye verdensordner kan løse gamle konflikter, men til gengæld åbner de ofte også for nye. Analyserne af tekstil- og beklædningsindustriens

---

6 For en indgående diskussion af de statistiske kriterier og deres betydning se Jensen (2011a).

brancheorganisationer skal tjene som indgang til en forståelse af branchens udfordringer og forvandling. Samtidig skal de give et nærmere indblik i de uenigheder, der har været undervejs om den rigtige kurs.

Det er påfaldende, at nutidens modebranche i meget høj grad skylder sin succes til nye virksomheder etableret efter 1970, mens kun et fåtal af de traditionelle beklædningsproducenter med længere tradition har formået at omstille sig til kravene i nutiden. Hvad er det, der hindrer virksomheder i at reagere på skift i omverdenen og dermed sikre sig fortsat overlevelse? Udviklingen hos tre danske beklædningsproducenter analyseres for at uddybe forståelsen for periodens ændrede krav til virksomhederne, og de vanskeligheder virksomhederne mødte i forsøget på at svare igen. Der er valgt tre virksomheder, som i vidt omfang har haft en sammenlignelig produktion, ud fra en enighed med erhvervsøkonomen Jesper Strandskov, som har påpeget, at nye erkendelser skal indhentes gennem kvalitative, komparative undersøgelser, om hvilke det hedder, at de bør "tage sigte på at sammenligne et antal erhvervsvirksomheder, der konkurrencemæssigt arbejder inden for samme produkt- og/eller forretningsområder og/eller er bundet sammen i et fælles ressourcerum. Ved forskningsmæssigt at holde omgivelingskonteksten mere konstant skabes bedre muligheder for at forklare de enkelte virksomheders internationale udviklingsforløb".⁷

De tre cases er alle virksomheder fra provinsen, helt i overensstemmelse med tendensen i industriens lokalisering i perioden, og de var alle primært producenter af tøj til modne kvinder. Samtidig var de fælles om i udgangspunktet at være enkeltmandsejede og blev først sent aktieselskaber eller fondsejede og da kun med en meget lille aktionærkreds.

Tage Vanggaards Kjølefabrik i Århus blev etableret i midten af 1930'erne og kulminerede omkring 1970 med op mod 700 ansatte, hvor den var den største virksomhed i den danske beklædningsindustri. Virksomheden lukkede i 1991. Brandtex fra Brande blev etableret samtidigt med Vanggaard og overtog den ledende rolle i dansk beklædningsindustri fra starten af 1970'erne og beskæftigede i 1990'erne ca. 1.200 samt et stort antal på lønsystemer (selvstændige virksomheder, som for de flestes vedkommende udelukkende arbejdede for Brandtex). Virksomheden, i dag datterselskabet i BTX Group, er stadig en stor virksomhed, nu rubriceret af Danmarks Statistik i servicesektoren. Lindon fra Ikast, etableret i 1965, var i 1990'erne, da den toppede, en virksomhed med omtrent 100 ansatte. I dag er den ikke længere en selvstændig virksomhed.

---

7 Strandskov (1994), s. 578.

Sammenfattende kan denne bog siges at have tre formål:

- 1) Den skal give overblik over udviklingen i den danske beklædningsindustri fra 1960'erne til nutiden,
- 2) Den skal øge indblikket i, hvorfor det er så svært for individuelle virksomheder at foretage grundlæggende strategiske skift, og
- 3) Den skal bidrage til debatten om industrisamfundets stilling.

Hovedvægten ligger på perioden fra midten af 1960'erne til 2000, da det ikke har været muligt at få adgang til primært kildemateriale for tiden efter 2000. Der trækkes dog linier til udviklingen både før 1960'erne og efter 2000.

TEORETISK RAMME

Brancheorganisationer er interesseorganisationer, og de er kendetegnet ved at søge politisk indflydelse. Forskere har fremhævet, at særligt de skandinaviske lande er karakteriseret ved, at udvalgte interesseorganisationer spiller en stor politisk rolle. Særligt arbejdsmarkedets parter har stor indflydelse på udformningen af den praktiske politik.⁸ I samfundsvidenskaberne har det længe givet anledning til en diskussion om, hvorvidt interesseorganisationernes store indflydelse er hensigtsmæssig. Imod taler, at interesseorganisationer repræsenterer særinteresser, som gennem organisationernes store indflydelse gives forrang for andre interesser, hvilket strider mod det demokratiske ideal. For taler, at man gennem inkludering af interesseorganisationer kan tilføre staten ekspertindsigt og forpligte organisationerne til at tage ansvar for mere almene interesser og dermed virke til at disciplinere medlemmerne. Korporatisme kan være et middel til at sikre et samfund præget af konsensus.⁹

Interesseorganisationers mulighed for at opnå indflydelse afhænger af deres evne og vilje til at indgå i et bytteforhold med staten, hvor organisationen tilbyder ekspertviden mod til gengæld at få indflydelse. I den sammenhæng er det centralt, at organisationerne evner at sætte egne interesser ind i en almen sammenhæng, og at de har viljen til at indgå kompromisser, idet konfrontationer med politikere og myndigheder begrænser mulighederne for fremtidigt samarbejde.¹⁰ Organisationerne må sørge for fortsat at udvikle synspunkter og argumenter i sammen-

8 Se f.eks. Fellman m.fl. (2008) for en diskussion af de skandinaviske landes forskellige udgaver af kapitalismen.

9 Svensson (2003), s. 3ff. og s. 18ff.

10 Svensson (2003), s. 18ff.